

Když mají lidé roupy, vymýšlejí hovadiny

Přináší nová doba také nové psychické nemoci? Proč klesá počet sebevražd? Proč v Itálii není modrá barva uklidňující? A jak byste mohli lehce zabít Beethovena? O tom jsme mluvili s profesorem CYRILEM HÖSCHLEM (68), psychiatrem, ředitelem Národního ústavu duševního zdraví, pedagogem a popularizátorem vědy.

Foto: František Víttek / MAFRA

K pádu římské říše kromě jiného přispěl i přehnaný blahobyt vedoucí k degeneraci myšlení. Podobnou dekadenci a rozpad hodnot vidíme i v dnešním světě.

■ **Když jsme se viděli naposledy, měl jste devět vnučat...**

... už deset!

■ **Páni, tak gratuluji. Pamatujete si všechny jejich jména?**

To ano, ale nepamatuju si všechna data narození, to už si musím psát do kalendáře.

■ **V jakém světě byste si přál, aby vyrůstala?**

Jsem konzervativce, tedy trochu smíšený s liberálem, což vypadá jako protimluv, ale v mých očích není, takže bych si přál, aby se vývoj špatným směrem zastavil. Aby nějakých pár desítek let ještě vydržel současný stav. Aby absolvovala život v relativně mírovém prostředí bez konfliktů a katastrof.

■ **Proč se ubíráme špatným směrem? Jakým?**

Lidstvu se už dlouho daří příliš dobře, což vede k určité degeneraci myšlení. Před pádem velkých říší vždycky nastalo takové období rozpadu hodnot, dekadence a zhůvěřilosti, tak jako dnes. Projevuje se to například v umění, což je vždycky dobrá reflexe toho, co lidem táhne hlavou. Vezměte si osud Výmarské republiky před nástupem Hitlera nebo dekadenci v Evropě na počátku dvacátého století. Ještě v roce 1913 panovala relativní idylka a za rok báb, válka! Totéž před pádem římské říše. Česky lapidárně by se dalo říct, že když lidé nemají roupama co dělat, vymýšlejí hovadiny.

■ **Pozorujete nějaké psychiatrické nemoci a úchylky na vzestupu? Jsou způsobené nebo spojené s moderní dobou?**

Ano, na vzestupu jsou nemoci spojené s vyšším věkem (Alzheimerova demence), protože délka života se prodlužuje. Také narůstají diagnózy spojené s informační

společností. Jsou to různé závislosti nebo gambling, patologické hráčství, problémy se sexuální nezdrženlivostí. Závislosti se přesouvají od předepisovaných léků, kdy za socialismu každá babička měla doma pytlík s léky na bolest. Co se dalo předepsat zadarmo, to se fetovalo, zatímco s tržní ekonomikou se spektrum přesunulo k tvrdým drogám, ke kokainu a k heroinu.

■ **Zajímá mě ta sexuální nezdrženlivost. To je opravdu diagnóza, nebo spíše nějaký umělý konstrukt?**

Objevilo se to v Americe na základě společenské objednávky. Původně ve spojení se sexuálním skandálem tehdejšího prezidenta Billa Clintona se stážístkou Monikou Lewinskou, ale teď vidíme něco podobného znova s kampaní MeToo, kdy je každý dotyk, každá koketerie kriminalizována. Nám v Česku se to může zdát směšné, ale nelze to zlehčovat, protože všechno sem dřív nebo později dojde. Ten princip spočívá v tom, že

siv ve prospěch těch druhých. Tím se prokazatelně snížilo množství sebevražd.

■ **Chápu to správně, že čím více antidepresiv, tím lépe?**

Ten poměr v neprospěch benzodiazepinů se mnohde mění už od 70. let s celkem pozitivním výsledkem. Platí to po celé Evropě,

■ **Aha, myslel jsem, že to je naopak. Že popularita různých lexaurinů, neurologů a diazepamů roste a způsobuje nárůst těžkých závislostí.**

Absolutně potřeba i těchto léků sice stoupá, ale relativně oproti antidepresivům se jejich předepisování, zejména v psychiatrii, snižuje. Benzodiazepiny mají vysoký návykový potenciál. Jsou subjektivně velmi příjemné, člověk okamžitě cítí úlevu. Zvláště ve vyšším věku to ale není moc vhodné, protože babičkám a dědečkům se sice uleví, ale zhorší se jim kognitivní funkce (*paměť, koncentrace, pozornost, rychlost myšlení, schopnost pochopení informací, pozn. red.*).

„Za socialismu měla každá babička doma pytlík s léky.“

se věci buď kriminalizují, nebo psychiatrují. Z toho pak vznikají ty diagnózy.

■ **Na druhou stranu, pozorujete i nějaké pozitivní změny?**

Ano, některé diagnózy úplně mizí, z nějakého neznámého důvodu například katonie (*ztuhnutí nebo abnormální mimika, doprovázející např. schizofrenii, pozn. red.*). Příznivým jevem je změna poměru v předepisování benzodiazepinů, tedy léků na uklidnění, nespavost a úzkost, a antidepre-

Postupující demenci to nejenom zamaskuje, ale i zhorší.

■ **Objevily se novinky, vyložené nové nemoci?**

Ne že by úplně vznikly, ale třeba jako AIDS nebo syfilis přeskočí z živočišné říše. Jak medicína postupuje, daří se některé nemoci lépe diagnostikovat.

■ **Které?**

Dyslexie, školní fobie. Vidíme vysoký nárůst autismu, u kterého se pouze dohadujeme, čím to je. Měli jsme módní vlnu z toho obviňovat očkování, což se zcela jednoznačně ukázalo jako nesmysl. Ta logika je stejná, jako když řeknete, že požívání chleba vede k vraždění, protože každý vrah jedl někdy před činem chleba. Rozrůstá se porucha pozornosti u dětí, ale zase – když si dáte tu práci, tak najdete u významných lékařů zmínky o podobném chování už někdy v roce 1700. Takže to zřejmě existovalo vždycky, jenom se to tak nejmenovalo.

■ **Takže lidstvo se moc nemění?**

Lidstvo se nemění, spíš máme nová pojmenování pro staré choroby.

■ **Existuje ve vašem oboru nějaké české specifikum? Lišíme se třeba od Němců?**

Němci, když je špatně, tak se chytí za srdce. Proto mají všude lázně a my jsme to převzali. Taky máme všude lázně. To v Americe nebo v Anglii nevidíte. Francouzovi, když je špatně, tak se chytí za játra, což platilo zejména dřív, kdy červené víno pily i děti o školních přestávkách. Obecně je modrá barva uklidňující, ovšem nikoli v Itálii, protože je to barva národního fotbalového týmu Forza Azzurri, takže když Ital vidí modrou, tak reaguje jako býk na rudou. Pro

Čechy je zase typické přísloví „před pány stýská si, za vraty výská si“. Když se potkají dva Američani, tak se mají super, skvěle, báječně, přestože žena je nemocná, psa přejelo auto a má týden průjem. Když se potkají dva Češi, tak skuhrají, nadávají, za nic to nestojí, peněz málo, politici kradou, všechno je v řiti. A pak jedou třeba na dovolenou na Bahamy.

„Slabomyslných je v populaci třicet procent.“

■ **Stal jste se trochu nechtěně součástí prezidentské kampaně, když Miloš Zeman použil váš výrok, že velká část národa je slabomyslná, mentálně retardovaná nebo závislá na alkoholu.**

K mé velké nelibosti se ten citát vytrhl z kontextu a vrací se pořád dokola už 27 let. Přitom je to banální pravda, že polovina populace je v jakémkoli parametru vždy průměrná, například v tělesné výšce.

■ **Nicméně to asi každého zarazí, že by tolik Čechů bylo slabomyslných.**

Když vezmete IQ 100, plus minus patnáct bodů, tak v tomto pásmu se pohybuje polovina populace. Z té druhé poloviny je řekneme 30 procent pod ním a 20 procent nad ním. Takže s čistým svědomím se dá říct, že 30 procent populace je slabomyslná. Na tom není nic zlovolného, jen konstatuji doložitelnou skutečnost, která navíc platí o všech populacích.

■ **Ajak je to stou demencí a alkoholismem?**

Víme přesně, kolik lidí se s demencí léčí. S prodlužující se délkou života takových lidí přibývá, ale ne každý se léčí, takže počet postižených je ve skutečnosti vyšší. Zrovna tak přesně víme, kolik Čechů se léčí se závislostí na alkoholu, což je tradičně kolem jednoho procenta populace. A to je jen pověstná špička ledovce, protože minimálně sedmkrát tolik závislých lidí se neléčí. To všechno se ovšem vzájemně prolíná, někdo nepobral příliš inteligence a zároveň je alkoholik a na stará kolena ještě může být dementní. No zkrátka to zhruba na těch 15 procent populace vydá.

■ **Proč jste to tehdy vůbec zmiňoval?**

Snažil jsem se popsat zdroje některých jevů z 90. let, jako je černobílé myšlení nebo zplošťování skutečnosti, „když něčemu ne-

▲ **Prodlužující se délka života má svoji odvrácenou stranu. Starých lidí přibývá, což má enormní dopady na zdravotnictví, ekonomiku a sociální služby. Také psychiatrické poruchy jsou ve stáří častější.**

rozumím, je to špatně“. Člověk, který má omezenou schopnost chápání, například sedí někde ve společnosti a nedojde mu ironie nebo dvojsmysl.

■ **Ostatní se smějí...**

... a on neví čemu, nepřišel na ten trik, proč je to vtipné. Upozorňoval jsem na ten řetězec povahových rysů: všichni se smějí, vy nevíte proč, tak nastupuje paranoidita, máte pocit, že se smějí vám. Pak následuje agresivita.

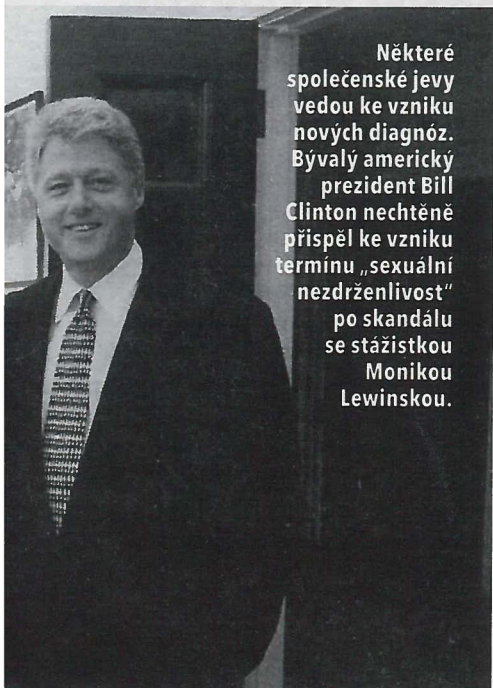
■ **Počkejte, ale znám mnoho chytrých lidí, kteří nepochopí skoro žádný vtip.**

Jistě, já také. Smysl pro humor, pochopit dvojí význam nebo ironii je už otázka sociální inteligence, je to určitý talent, otázka povahy a osobnosti. Proto v některých oblastech i velmi inteligentní lidé mohou mít jeho viditelný nedostatek.

■ **Určitá část elity mluví o buranech a lúze. Je to oprávněné?**

To je zcela nemístné. Všichni mají právo na rovnost před zákonem a na přístup k podílu na moci. To je přece samotný smysl zastupitelské demokracie. Hodnota člově-

Některé společenské jevy vedou ke vzniku nových diagnóz. Bývalý americký prezident Bill Clinton nechtěně přispěl ke vzniku termínu „sexuální nezdrženlivost“ po skandálu se stážístkou Monikou Lewinskou.

ka se neměří výškou inteligence. Považuji za nehorázné různé nálepky, počínaje tím mým výrokiem a konče stále častějším osoučováním politických protivníků, že patří na psychiatrii. Vůči duševně nemocným je to krajně nespravedlivé. Už proto, že řada vynikajících politiků v historii nebyli žádní myslitelé ani filozofové, jen měli určité schopnosti jako intuici, čuch na lidi, rychlé rozhodování. Nebo byli duševně nemocní. Ronald Reagan ke konci života ani nevěděl, že byl prezidentem Spojených států, Margaret Thatcherová skončila také v těžké demenci. Winston Churchill měl sklerotickou demenci a trpěl bipolární poruchou, navíc vypil minimálně lahev whisky denně. Na to existuje jeden takový příměr...

■ ... to teď riskujete, že ho nepochopím a budu agresivní.

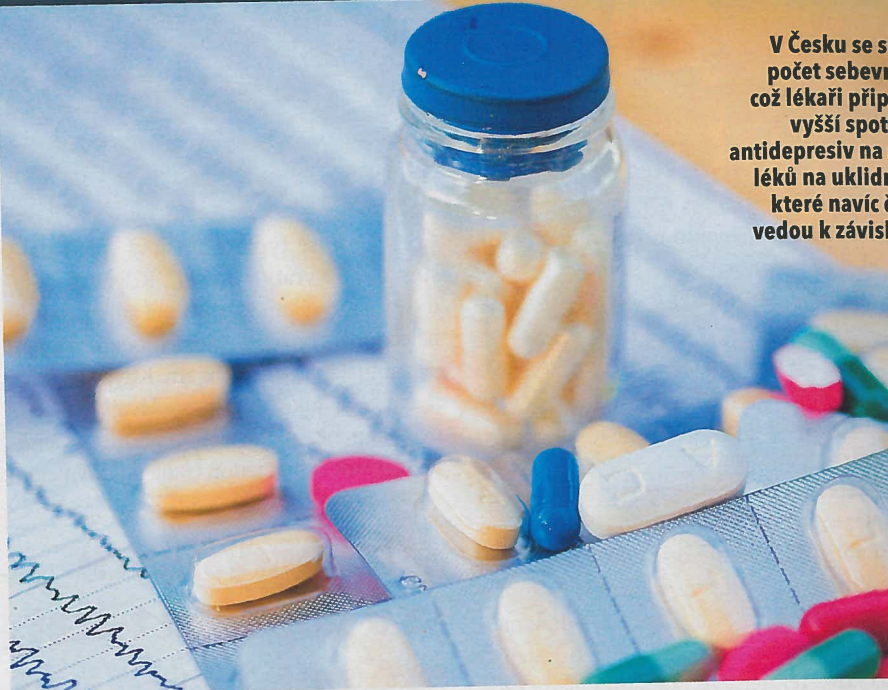
Zkusíme to. Představte si, že dvě ženy žádají o potrat. Jedna je syfilitička a alkoholička z rozvráceného prostředí a věděli byste, že potomek bude zřejmě trpět vrozenou syfilidou, bude hluchý a navíc nesnesitelný psychopat. Zatímco druhá žena žila spořádaným životem, její potomek bude abstinent, nekuřák a vlastenec. Tak komu byste potrat povolil?

■ No asi jako každý té první ženě.

Tak to byste zabil Beethovena a nechal žít Hitlera.

■ No nazdar!

To je samozřejmě extrémní případ, ale hezky vyjadřuje, co chci říct. Toto nejsou mě-

V Česku se snižuje počet sebevražd, což lékaři připisují vyšší spotřebě antidepresiv na léky na uklidnění, které navíc vedou k závislosti.

řítka, podle kterých bychom měli posuzovat, kdo má a kdo nemá právo na hájení svých zájmů v demokratické společnosti. Na to má totiž právo každý.

■ Tím odpovídáte i na otázku, jestli by se mělo omezit volební právo pro hloupější část společnosti, jak se v poslední době stále častěji říká.

Můžeme vědecky zjišťovat, kdo je co schopnější chápat, ale to nemá nic společného s principy otevřené společnosti. Jak ve svých spisech zdůrazňoval Karl Popper (významný filozof a představitel moderního liberalismu, pozn. red.), právo na podíl na moci nemají jenom elity. Protože to se pak dostaneme do bodu, kdy budeme rozhodovat, kdo je elita, a lehce se může stát, že elita budou důstojníci SS nebo dělnická třída. To bychom si zahrávali s ohněm.

■ Často zaznívají názory o rozdělené společnosti, jako kdyby ideálem byla nějaká sjednocená pospolitost, kde si všichni myslí to samé. Proč je z pohledu psychiatrie těžké akceptovat odlišný postoj?

Souvisí to s politickou kulturou, a nikoliv s psychiatrií. Ale představte si, že stojíte v tváři pacientovi s bludem. A blud to je setsakramentsky odlišný názor. Například pocit, že vám soused na dálku přezírá, předtím než se postaví před vás, předtím než se začne posouvat hodinky. S takovým názorem se těžko pracuje, protože je imunní vůči racionálním argumentům. Ale ani toto nemůže vést k osobnímu konfliktu. Takže to není člověku přiznáme, že má právo si něco jiného odobného myslet, ale zároveň vyjádříme svůj souhlas. Jinak řečeno: Já si to nemyslím, ale chápu, že vy to tak můžete cítit.

„Reagan ke konci života ani nevěděl, že byl prezident.“

■ Takže to není zbabělý kompromis?

Ne, to je způsob, jak kultivovaně koexistovat v prostředí, kde proti sobě stojí naprosto neslučitelné názory. V politice by to navíc nemělo být takhle extrémní, protože většinu případů nejde o bludy, ale o odlišné vidění světa.

■ Tak proč toho nejsme schopni? Je nějaký názor nějak nepříjemný na psychiku?

Ano, samozřejmě. Když se s někým dostanete do konfliktu nebo názorového střetu, to svým způsobem náročná životní situace. My máme celou řadu technik, jak se s tím vyrovnat. A taky to v každodenním životě nečiníme, ani si to neuvědomujeme. Je to jako agrese – soupeřit s ním, snažit se ho

Modrá uklidňuje, ovšem rozhodně ne v Itálii, kde je to barva národního fotbalového týmu. Ital reaguje na modrou stejně jako býk na rudou.

konat, přeargumentovat, pak přebít, zcenzurovat a nakonec umlčet. Čili boj, ofenziva. Anebo naopak uniknout, opouzdřit to, vytěsnit, nemluvit o tom, vyhnout se.

■ **To asi zná kdekdo z vlastní rodiny.**

Ano, takhle vznikají tabuizovaná témata. Aby rodina mohla dál fungovat, tak se o tom či onom prostě nemluví. A když se jednou začne, tak dojde k sopečnému výbuchu sedlin, jež se někde celá léta štosují, a všichni se pak diví.

■ **Dobře, tak jaký je návod pro takové situace?**

Naše schopnost se kultivovaně pohybovat ve společnosti je dána tím, jak umíme střídát masky, repertoár technik. Čím máme tu garderobu pestřejší a jsme schopni nasadit techniku odpovídající příslušné situaci, tím se chováme civilizovaněji. Zatímco když máme repertoár zúžený a vůči každému, kdo s námi nesouhlasí, máme jedinou odpověď – dát mu do držky, tak politická kultura klesá. To jsou naše osobnosti. A ty se dají kultivovat. Učit se kriticky myslet, umět zformulovat myšlenky, schopnosti rétorické, sledovat myšlenku, neodbíhat. Od rodiny až po školu se prostředí může kultivovat.

■ **Máte také ve svém okolí někoho, s kým si takto nerozumíte?**

Jistě. Politicky si s některými známými a kolegy vůbec nerozumíme, ale přítom je

mi příjemné v jejich blízkosti být a shodneme se na spoustě jiných věcí. Jen neřešíme, koho kdo volil.

■ **Jak má tedy člověk reagovat na nepřátelské nepřijetí názoru. Na výkřiky: probaha, jak můžeš volit toho a toho?**

Takovým lidem se vyhýbám. Tím si ovšem vytváříme bubliny těch, kteří si spolu rozumějí. Nevyhledávám neustálý střet jenom

„Když je odpověď
,dát mu do držky',
kultura klesá.“

proto, abych se hádal, to je nehygienické. Lepší je sdílet s přáteli názory, které mají podobné. Tudiž sdílet názor je i jeden z důvodů, proč se na internetu uzavírají diskusní okruhy.

■ **A když zavítáte jinam...**

... tak jste tam vypráskán!

■ **Populace stárne. Bude tedy, když použiju váš legendární výrok, což tak nemáte rád, přibývat lidí s demencí?**

Stárnutí populace má zcela viditelný dopad. Jednak ve zdravotnictví, kde vidíme nárůst demencí, ale také dalších poruch spojených s vyšším věkem, jako jsou pády, zlomeniny krčku a různá degenerativní

onemocnění. Od revoluce se střední délka života prodloužila o zhruba sedm let, což je hrozně moc za tak krátkou dobu. A co se už tolik nedomýšlí, není zdravotnictví, ale dopady v sociální oblasti. Stále menší a menší část populace žije větší a větší část důchodců, takže máme obavy o důchodový systém a narůstá poptávka po sociálních službách a zajištění toho neplnohodnotného života. Protože lidé nežijí do devadesátiletým životem, poslední léta tráví často na hadičkách nebo v ústavech.

■ **Když tento trend bude pokračovat, budeme mít tisíce, statisíce lidí se stařeckou demencí?**

Takhle hrozné to nebude, protože příroda vždycky všechno utlumí. Ale kdybychom to dovedli ad absurdum, tak se společnost dostane do stadia, že nebude schopná samoobsluhy, že pracující neuživí nepracující. Ale to už je sci-fi. Anebo to bohužel řeší, a strašně nerad to říkám, protože bych se toho nerad dožil, katastrofy. Vždycky ten systém jaksi „zresetují“. Jako když vám zamrzne počítač, tak to všechno povypínáte a znova všechno zapnete.

■ **A pak?**

Pak se znovu rozběhne.

Ivan Hamšík

Ředitel Cyril Höschl před svým Národním ústavem duševního zdraví. Moderní instituci vybudoval na zelené louce v Klecanech u Prahy. Má menší klinickou část, ale věnuje se zejména výzkumu. Zaměřuje se na mechanismy, které vedou k rozvoji nejzávažnějších duševních poruch, jako je schizofrenie, deprese nebo úzkosti.

